

ULUSLARARASI YAKUTÇA ARAŞTIRMALARI

Editörler

Emine Yılmaz - Hasan Hayırsever

ULUSLARARASI YAKUTÇA ARAŞTIRMALARI

Editörler: Emine Yılmaz - Hasan Hayırsever

Yayın No.: 855
ISBN: 978-625-433-101-5
E-ISBN: 978-625-433-102-2
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2021

© Copyright 2021, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 2077

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir. Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Dicle Korkmaz -dicle@nobelyayin.com-

Redaksiyon: Sergen Öz -sergen@nobelyayin.com-

Kapak Tasarım: Lale Yalçın -laleeyalcin@gmail.com-

Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Yürümez -mehtap@nobelyayin.com-

Baskı Sorumlusu: Yavuz Şahin -yavuz@nobelyayin.com-

Baskı ve Cilt: Sarıyıldız Ofset Amb. Kağ. Paz. San. ve Tic. Ltd Sertifika No.: 23593
İvedik Ağaç İşleri San. Sit. 1354. Cad. 1358. Sok. No.: 31 Ostim / ANKARA

Kütüphane Bilgi Kartı

Yılmaz, Emine., Hayırsever, Hasan.

ULUSLARARASI YAKUTÇA ARAŞTIRMALARI / Editörler: Emine Yılmaz - Hasan Hayırsever

1. Basım, VI + 274 s., 16x23,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-433-101-5

E-ISBN: 978-625-433-102-2

1. Yakutça 2. Sahaca 3. Dolganca

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - Faks: 0 312 278 21 65 - Sipariş: siparis@nobelyayin.com-

E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com / www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa Basım Dağıtım, Arasta, Arkadaş Kitabevi, D&R Mağazaları, Dost Dağıtım, Ekip Dağıtım, Kida Dağıtım, Kitapsan, Nezih Kitabevleri, Pandora, Prefix, Remzi Kitabevleri

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	V
1. САХА СИРИГЭР ТӨРӨӨБҮТ ТЫЛЫ ХАРЫСТААҤЫН УОННА САЙЫННАРЫБЫ	1
<i>Алексей Амбросьев</i>	
1. YAKUTİSTAN’DA ANA DİLİN KORUNUMU VE GELİŞİMİ	7
<i>Aleksey Ambrosyev</i>	
2. THE RECOGNITION OF THE DOLGANS, SCIENCE AND SOVIET INSTITUTIONS’ TOIL	11
<i>Yann Borjon-Privé</i>	
3. YAKUT/SAHA DESTANLARINDA KAHRAMANLARA AİT NESNELERİN TANIMLANMA BİÇİMLERİ VE BUNLARIN ANLATIMA ETKİSİ.....	31
<i>Muvaffak Duranlı</i>	
4. ПРАГМАТИЧЕСКАЯ НАПРАВЛЕННОСТЬ ЯКУТСКИХ И КЫРГЫЗСКИХ ПАРЕМИЙ С ПЕЙОРАТИВНОЙ ХАРАКТЕРИСТИКОВ ЧЕЛОВЕКА.....	41
<i>Семен Гаврильев</i>	
4. YAKUTÇA VE KIRGIZCADA YERĞİ İÇEREN ATASÖZÜ VE DEYİMLERİN PRAGMATİK YÖNÜ	51
<i>Semen Gavrilyev</i>	
5. DOLGANCADAKİ MOĞOLCA KOPYALARIN SES BİLİMSEL ÖZELLİKLERİ	59
<i>Hasan Güzel</i>	
6. YAKUTÇANIN AÇIKLAMALI BÜYÜK SÖZLÜĞÜ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME	89
<i>Hasan Hayırsever</i>	
7. HORSE COLOR TERMS IN YAKUT	109
<i>Bayarma Khabtagayeva</i>	

8. SAHA TÜRKÇESİNDE HAYVAN ADLARIYLA İLGİLİ AKTARMALAR.....	135
<i>M. Fatih Kirişçioğlu</i>	
9. СЭМЭН АНДРЕЕВИЧ НОВГОРОДОВ ТУЪУНАН	155
<i>Надежда Кузьмина</i>	
9. SEMEN ANDREYEVİÇ NOVGORODOV HAKKINDA	157
<i>Nadejda Kuzmina</i>	
10. СЕМАНТИЧЕСКАЯ СТРУКТУРА СЛОВ КҮӨХ / КӨК ‘ЗЕЛЕНЬЙ, ГОЛУБОЙ’ В ЯКУТСКОМ И АЛТАЙСКОМ ЯЗЫКАХ.....	159
<i>Алена Прокопьева</i>	
10. YAKUT VE ALTAY DİLLERİNDE KÜÖX / KÖK “YEŞİL, MAVİ” SÖZCÜKLERİNİN SEMANTİK YAPISI.....	165
<i>Alyona Prokopyeva</i>	
11. KONVERGENTE UND DIVERGENTE ENTWICKLUNG DER SEMANTIK BEI DEN VIELDEUTIGEN PHRASEOLOGISMEN DER JAKUTISCHEN SPRACHE	169
<i>Svetlana Prokopyeva</i>	
12. SAHA (YAKUT) TÜRKÇESİNDE OLUMSUZLUK YAPILARI.....	179
<i>Mehtap Solak Sağlam</i>	
13. 1857 TARİHLİ SAHA (YAKUT) TÜRKÇESİ İNCİL’DE DEYİM SÖZ VARLIĞI ÜZERİNE.....	189
<i>Ümit Şahin</i>	
14. МОНГОЛЬСКИЕ ПАРАЛЛЕЛИ В РЕЛЕВАНТНЫХ КОНЦЕПТАХ ДИАЛЕКТНОЙ ЛЕКСИКИ ЯКУТСКОГО ЯЗЫКА.....	213
<i>Анастасия Шамаева</i>	
14. YAKUTÇANIN AĞIZLARININ SÖZ VARLIĞINDAKİ MOĞOLCA PARALELLİKLER.....	231
<i>Anastasiya Şamayeva</i>	
15. ULUSLARARASI YAKUTÇA VE DOLGANCA ARAŞTIRMALARINA BAKIŞ.....	247
<i>Emine Yılmaz</i>	
ÖZ GEÇMİŞLER	271

SUNUŞ

Elinizdeki kitap, Hacettepe Üniversitesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümünün, kuruluşundan beri her yıl düzenlemekte olduğu Türk Dilbiliminde Tanımlama ve Belgeleme üst başlıklı uluslararası toplantıların yedincisi olan ve 17-18 Ekim 2019 tarihinde düzenlenmiş bulunan Uluslararası Yakutça Araştırmaları Çalıştayı'nda sunulmuş bildirilerden oluşmaktadır.

Neden Yakutça!

Bilindiği gibi Yakutça, Çuvaşçadan sonra en eskicil Türk dilidir ve bu nedenle tarihsel/karşılaştırmalı Türk dil bilimi çalışmalarında çok ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Ancak Türkiye'de Yakutça çalışmaları henüz başlangıç düzeyindedir. Hacettepe Üniversitesinin bu alanda görece eski bir geleneği olduğu söylenebilir. Prof. Dr. Talat Tekin'in 1972'de Hacettepe Üniversitesinde, doktora düzeyinde başlatmış olduğu Yakutça dersleri kesintisiz olarak bugüne dek sürdürülmüştür. Ayrıca Talat Tekin, elliye yakın akademik yayımında Yakutçaya da geniş yer vermiştir.

Hacettepe'deki bu kırk beş yıllık gelenek, 2012'de Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümünün kurulmasıyla biraz daha güçlenmiştir. Bölümün dört araştırma görevlisinden ikisi yüksek lisansını bu alanda yapmıştır ve biri doktora tezini de bu alanda yapmaktadır. Son dört yılda dört kez Yakutistan'da alan araştırması yapmış olan araştırma görevlimiz Hasan Hayırsever, iyi derecede Yakutça bilmektedir.

Hacettepe Üniversitesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, yılda bir kez düzenlediği bu toplantılarda, doğrudan alan araştırmalarıyla belgelediği Türk dillerine odaklanmaktadır. Alan araştırmalarına dayalı bu toplantı aynı zamanda, Türkiye'de, doğrudan Yakutçaya odaklanmış ilk çalıştıdır. Diğer toplantılarımızda olduğu gibi Yakut çalıştayında da alanın, zaten az sayıda olan tüm uzmanlarına katılım çağrısında bulunduk. Kimi araştırmacılar, farklı programları ya da sağlık sorunları nedeniyle katılamadılar. Bu nedenle toplantı Yakutistan Cumhuriyetinden 5, Dolgan-Nenets Özerk Bölgesi'nden 1, Macaristan'dan 1, Hollanda'dan 1, Fransa'dan 1 ve Türkiye'deki üniversitelerden 7 akademisyenin katılımlarıyla gerçekleşmiştir.

Alana yararlı olması dileklerimizle...

Editörlerden

Ankara 2021

12. Saha (Yakut) Türkçesinde Olumsuzluk Yapıları

Mehtap Solak Sağlam

0. Giriş

Saha (Yakut) Türkçesi olumsuzluk kavramı açısından değerlendirildiğinde farklı yapıların kullanımı dikkat çekmektedir. Bu yapılar kimi zaman paralel olarak kullanılırken kimi zaman anlamsal açıdan farklılıklar oluşturmaktadır. Bu çalışmada Saha (Yakut) Türkçesi içerisinde kullanılan olumsuzluk yapıları incelenmeye çalışılacaktır.

1. Saha (Yakut) Türkçesinde Olumsuzluk Bildiren Yapılar

1.1. Olumsuzluk İşlevinde Kullanılan Ekler

1.1.1. $-(I)ba / -(I)ma / -(I)pa; -(U)bo / -(U)mo / -(U)po$

Bu ek, Türkiye Türkçesindeki $-mA$ olumsuzluk ekinin işlevini karşılar. Saha Türkçesinde ünsüz benzeşmelerinin ileri olmasından dolayı ek farklı şekillerde kullanılmaktadır. Saha Türkçesinin karakteristik özelliklerinden biri olan dudak uyumu nedeniyle ekin yuvarlak ünlülü şekilleri de kullanılmaktadır.

Görülen geçmiş zamanın olumsuzu (*siebetim* “yemedim”), şimdiki zaman emir kipinin olumsuzu (*siemiim* “yemeyeyim”) bu ek ile yapılır (Kirişcioğlu 1999: 94-124). Ayrıca ikinci kişi için emir kipinin olumsuzu da bu şekilde çekimlenir: *barıma* “gitme” (Pakendorf 2007: 231).

Ekin biçim ses bilgisel varyantları:

Ünlüler, diftonglar ve *y, l, r* ünsüzlerinden sonra *-bA/-bO*: *illaabatım, üleleebetim, suruybatım, olorbotum, bilbetim.*

k, p, s, t, x ünsüzlerinden sonra *-pA/-pO*: *sappatım, tikpetim, köppötüm, aaxpatım.*

m, n, ŋ ünsüzlerinden sonra *-mA/-mO*: *suummatım, üöremmetim, toŋmotum* (Haritonov 1987: 27)

1) “*Bu xaydağy? Ama, kimi da taptaabata, söbüleebete buoluo duo?*”-*dien con taaya sataabit.* (Danilov, 1988: 21)

“Bu nasıl iş? Şimdiye kadar, kimseyi sevmeyi, beğenmedi mi?” diye insanlar konuşmaya başlamışlar.”

2) *Tugu eteeri gınargın öydöbötüm.* (Danilov 1988: 19)

“Ne söylemeye çalıştığını anlamadım.”

3) *Miiigin ölorüme, xata emteen ütüört.* (Danilov 1988: 26)

“Beni öldürme de iyileştir.”

1.1.2. *-bAt / -mAt / -pAt; -bOt / -mOt / -pOt*

Bu ek Türkiye Türkçesi *-mAz* ekinin işlevini karşılar. Ünsüz uyumuna bağlı olarak *-bAt, -mAt, -pAt* şekillerini, dudak uyumu nedeniyle de *-bOt / -mOt / -pOt* şekillerini alabilir.

Saha Türkçesinde şimdiki zamanın olumsuz şekli (*siebeppin* “yemiyorum”), şart kipinin birinci tipinin olumsuz şekli (*siebeterbin* “yemezsem”), şimdiki zamanın gereklilik kipinin olumsuz şekli (*siebetteexpin* “yememeliyim”) bu ek ile yapılır. (Kirişçiöglü 1999: 94-124)

Ekin biçim ses bilgisel varyantları:

Ünlüler, diftonglar ve *y, l, r* ünsüzlerinden sonra *-bAt*: *ahaabappıt, üleleebepıt, körböppün.*

k, p, s, t, x ünsüzlerinden sonra *-pAt*: *aaxpappın, tikpeppin, kötöxpökküt.*

m, n, ŋ ünsüzlerinden *-mAt: suummattar, kömmöttör, toymottor* (Haritonov 1987: 35)

1) *Kini, baay buolan, tuğu da üleleebet, tuoxxa da toppot ebit.* (Danilov 1988: 5)

“O zenginmiş, hiçbir iş işlemez, hiçbir şeyle de doymazmış.”

2) *En kinini at gınan mümmekkin, inax gınan ıabakkın, tañas gınan tañınabakkın, as gınan ahaabakkın.* (Danilov 1988: 10)

“Sen onu at yapıp binmezsin, inek yapıp sağmazsın, giysi yapıp giymezsın, aş yapıp yemezsin.”

(3) *Kini üleleebet, tuoxxa naadyıbtın barıtın ıyetitten-ağatıtın ılar ıdeleeğe.* (Danilov 1988: 11)

“O çalışmaz, neye ihtiyaç duysa hepsini anne babasından alırdı.”

Bu yapı Türkiye Türkçesinde *-mAz* yapısı için geçerli olduğu üzere sıfat-fiiller de oluşturur.

1) *-Min eyixe bıır kihi kıayan ahaabat ahın belemneetim.* (Danilov 1988: 20)

“Ben sana bir insanın yiyemeyeceği yemeği hazırladım.”

2) *Kihi tiybet ıraağa, kihi tuoraabat buoma dien suox.* (Danilov 1988:6)

“İnsanın ulaşmayacağı uzaklık, insanın aşmayacağı engel diye bir şey yok.”

3) *Iria ölböt üyeleex, billibet sıanalaax.* (Danilov 1988: 10)

“Şarkı ölmez ebedidir, bilinmeyecek (kadar çok) değerlidir”.

4) *Soborukaan balıksıt ustata-tuorata billibet uluu küöl arıtıgar olorbut.* (Danilov 1988: 18)

“Balıkçı Soborukaan ucu bucağı bilinmez büyük bir gölün adasında yaşarmış.”

5) *İtinten Kirgil kinees cietitten taxsıbat, con xarağar köstübet buolbuta ühü.* (Danilov 1988: 23)

“Bundan sonra asilzade Kirgil evinden çıkmaz, insanların gözüne görünmez olmuş.”

Bu yapı kalıp ifadeler oluşturmak için de kullanılmaktadır.

1) ... *onton ör da, ötör da buolbat, añar xaraxtaax abaahı uola...* (Duranlı 2010: 139)

“...çok uzun süre geçmeden, tek gözlü abaası oğlu...”

2) *Utaakı buolbat, ikki ita abaahı uolun ikki atağın üös tımırın...* (Duranlı 2010: 141) (*utaakı buolan baran* ifadesinin olumsuzu olarak karşımıza çıkar.)

“Çok zaman geçmeden, iki köpek *abaası* oğulun iki ayağının toplardamarlarını...”

1.1.3. *-bAkkA / -mAkkA / -pAkkA; -bOkko / -mOkko / -pOkko*

Bu yapı başka bir olumsuzluk şekli olan *-bAt* ve *-kA* yönelme hâli şeklinin birleşmesiyle oluşmuştur. Yakın geçmiş zamanın olumsuzu (*siebekke turabın* “yememiştim”), ara sıra olan geçmiş zamanın ikinci tipinin olumsuzu (*siebekke turardaaxpın* “arasıra yemedim”) bu ek ile çekimlenmektedir (Kirişçiöğlü 1999: 94-124). Ekin farklı sesler ile birlikte kullanımı *-bA* ve *-bAt* eki ile benzerlik gösterir.

Bu yapı Türkiye Türkçesindeki *-mAdAn* zarf-fiil yapısının işlevinin karşılıamaktadır. Sıklıkla zarf-fiil yapıları için kullanılmaktadır.

1) *Bügürü-kuo biir tılı utarbakka, sügetin, bıhağın, bahımıtın uonna kürçeğin ılar da, xonuuga taxsan sir tañastır.* (Danilov 1988: 11)

“Bügürü-kuo hiç itiraz etmeden, baltasını, bıçağını, çapasını ve küreğini alır ve tarlaya çıkıp toprağı işler.”

2) *Ahaabakka ayannaan, sınhammadakka sielen degeyen ispit.* (Danilov 1988: 15)

“Yemek yemeden yola devam etmiş, dinlenmeden hızla gitmiş.”

3) *Kıtay-Baxsı oğonhor kihinnarı-sayinnarı, künüsteri-tüünneri umullubakka uotunan uhuura...* (Danilov 1988: 16)

“İhtiyar Demirci-Şaman’ın yazları kışları, gündüzleri geceleri söndürmeden yakıp körüklediği...”

4) *Üs sil utuybakka üleliex.* (Danilov 1988: 18)

“Üç yıl uyumadan çalışım”

5) *Iallular küñühün olorbokko, tüünün utuybakka ülelen barbittar.* (Danilov 1988: 18)

“Komşular gündüzleri oturmadan, geceleri uyumadan çalışıp durmuşlar.”

1.1.4. *-bAtAx / -mAtAx / -pAtAx; -bOtOx / -mOtOx / -pOtOx*

Olumsuzluk anlamı katan bir başka ektir. Fiillere eklenerek onları olumsuz yapar. Ayrıca bu ek geçmiş zaman sıfat-fiilleri yapar.

Duyulan geçmiş zamanın olumsuzu (*siebetegim* “yememişim”), kesin geçmiş zamanın olumsuzu (*siebetexpin* “yememişimdir”), ara sıra olan geçmiş zamanın olumsuzunun birinci tipi (*siebetextexpin* “ara sıra yemedim”), şart kipinin ikinci. tipinin olumsuzu (*siebetexpine* “yemezsem”) bu ekle yapılır (Kirişçioglu 1999: 94-124). Ekin farklı sesler ile birlikte kullanımını *-bA* ve *-bAt* eki ile benzerlik gösterir.

1) *Balıktan balığı ilbatax, bulnaan buldu bulbatax.* (Danilov 1988: 6)

“Tutacak balığı kalmamış, avlayacak av bulamamış.”

2) *Suolun xayan körbüttere, tuox da suol-iis xaalbatax. Sirge da timirbite, xallaañña da köppüte billibetex.* (Danilov 1988: 15)

“İzini arayıp görmüşler ki hiç iz kalmamış. Yere mi dalmış, gökyüzüne mi yükselmiş bilinmemiş.”

3) *Ol da buollar ayanın axsappatax, barbitın kabuluppatax.* (Danilov 1988: 15)

“Ancak seferini yavaşlatmamış, gidişi değişmemiş.”

4) *Ulan-Bootur, ulaxana bert buolan, xoruoñkanı iliitiger tupputa tabıllıbatax, tiihinen ıtrbita tiihiger emie tabıllıbatax.* (Danilov 1988: 17)

“Ulan-Bootur çok güçlüymüş, boncuğu eliyle tutmuş yapamamış, dişi ile ısırılmış yine yapamamış.”

5) *Sietexxine, en kıayağın, siebetexxine min kıayabın.* (Danilov 1988: 20)

“Yiyebilirsen sen kazanırsın, yiyemezsen ben kazanırım.”

1.2. Olumsuzluk İşlevinde Kullanılan Kelimeler:

1.2.1. *suox*

Sözcük, Pekarskiy tarafından yazılan *Yakut Dili Lugati*'nde beş farklı anlamda verilmiş ve açıklanmıştır. Bu anlamlar şu şekilde özetlenebilir: 1) bulunmayan, mevcut olmayan, kifayet etmeyen, 2) mevcut olmama, eksiklik, gaybubet, 3) olumsuz fiilin tekrarı için kullanılır, 4) hayır, yok, hiç, bulunmuyor, yoktur, 5) fakir, malik olmayan, *+sIz*. (Pekarskiy 1959: 2354). Sleptsov, sözlüğünde kelimeyi; 1) hayır, 2) var olmayan, kayıp, 2/a) boşluk, 2/b) ölü, bitmiş, 3) olumsuz oluşum, *+sIz*, 4) olumsuz form, 5) diyaloglarda güçlü olumsuzluk (Sleptsov 1972: 344) şeklinde tanımlamıştır. Bu kelime Dolgancada *huok* şeklinde kullanılmaktadır (Stachowski 1993: 112). Bu yapı Türkiye Türkçesi *yok* kelimesinin Saha Türkçesindeki karşılığıdır. İki lehçe açısından değerlendirildiğinde kelime Saha Türkçesinde Türkiye Türkçesine oranla daha işlevsel kullanılmaktadır. Kelime kullanıldığı bütün görevlerde olumsuz anlam sağlamaktadır. Kelimenin Saha Türkçesi açısından görevleri şu şekilde sınıflandırılabilir:

Cevap olarak Türkiye Türkçesi *hayır* kelimesi yerine kullanılır:

1) *Suox, suox!- diebit onuoxa Etirikeen Süürük uutun buhınan.* (Danilov 1988: 18)

“- Hayır, hayır, demiş ona Etirikeen Süürük uykusundan uyanıp.”

2) *Suox, külbepin.* (Danilov 1988: 20)

“Hayır, gülmem.”

Cümlelerin içinde Türkiye Türkçesi *yok* kelimesi yerine kullanılır.

1) *Etirikeen Süürük kurduk öydöox kihi aan doyduga suoğa çaxçı dii sanaatım.* (Danilov 1988: 18)

“Etirikeen Süürük gibi akıllı kişi, dünyada gerçekten yok diye düşündüm.”

2) *Uu suoğa buollar xorguyan ölüöx etim.* (Danilov 1988: 20)

“Su olmasaydı açlıktan ölürdüm.”

Türkiye Türkçesi +*sIz* /+*sUz* eki yerine kullanılarak, niteleme sıfatlarının olumsuzunu oluşturur, bir şeyden yoksunluk bildirir. Bu yapı Saha Türkçesi +*lAAx* ekinin olumsuzu olarak karşımıza çıkmaktadır. (*colloox* “talihli, şanslı”; *colo suox* “talihli yok, talihsiz”). Pekarskiy, bu yapı ile ilgili olarak *öyö suox* “unutkan”, *ere suox* “kocasız”, *miigine suox* “bensiz” gibi örnekler verir (Pekarskiy 1959: 2354).

1) *Min baayım eyieniger sıhtana suox elbex!* (Danilov 1988: 19)

“Benim zenginliğim seninkinden tartışmasız daha fazla.”

2) *Sañata suox, eheni astaan barbit.* (Danilov 1988: 24)

“Sessiz sedasız ayıyı pişirmiş.”

3) *Xarağa suox xaxay xaanınan itu-itu tiihin situlammit.* (Danilov 1988: 26)

“Gözsüz/kör aslan kanlar içinde, inleye inleye dişini bilemiş.”

suox yapısı, fiil çekimlerinin olumsuzunu yapmak için kullanılır. Ara sıra olan geçmiş zamanın üçüncü tipinin olumsuzu (*siebitim suox* “yemişliğim yok”), gelecek zamanın gerekliliğinin olumsuzu (*sie suoxtaaxpın* “yememek zorundayım”), gelecek zamanın olumsuzu (*siem suoğa* “yemeyeceğim”) bu yapı ile karşılanır (Kirişçioğlu 1999: 94-124). Pekarskiy, sözlüğünde gelecek zamanın olumsuzunun bu şekilde anlatıldığını belirterek *etiem suoğa* “diyeceğim yok” örneğini verir (Pekarskiy 1959: 2354).

1) *Miigin sien totuoñ suoğa.* (Danilov 1988: 5)

“Beni yiyip doyamayacaksın.”

(2) *Noluoktan sin biir kuotuoñ suoğa!-dien kuhırbıt ıraaxtaağı.*
(Danilov 1988: 19)

“Vergiden kurtulamayacaksın, diye öfkelenmiş hükümdar.”

Türkiye Türkçesi *değil* kelimesi yerine kullanılarak isim cümlelerinin olumsuzunu karşılar.

1) *Alban aat eyiexe cüörete suox, miexe cüöreleex.* (Danilov 1988: 10)

“Cafcaflı ad sana layık değil, bana layık.”

2) *Beyete sobotton ulaxana suoğa.* (Danilov 1988: 18)

“Kendisi sazan balığından büyük değilmiş.”

1.2.2. *buolbatax*

buolbatax yapısı Saha Türkçesi +*lAAx* ekinin olumsuz şekillerinden biridir. Bu yapı isimlerle özellikle de sıfatlarla kullanılır. +*lAAx* eki ile türetilen sıfatların olumsuz çekimi için kullanılır. Saha Türkçesinde sıfatlar iki farklı şekilde olumsuz yapılır. Birincisi *suox* yapısını kullanarak olumsuz yapılar oluşturmakken, ikinci yol ise *buolbatax* yapısını kullanmaktır. Bu yapı daha çok bir sürece dayalı olarak “henüz” gerçekleşmeyen durumlar için kullanılır (Vinokurova 2005: 207).

1) *Ookko belem buolbatax.*

“Ookko hazır olmadı (hazırlığını henüz tamamlamadı).”
(Vinokurova 2005: 208)

2) *Bihigi küüsteex buolbataxıt.*

“Biz güçlü değiliz.” (Vinokurova 2005: 209)

3) *Borostuoy buolbatax, ciñneex cikti astar buolbuttar.* (Danilov 1988: 4)

“Sade, basit değil, güzel lezzetli yemekler olmuşlar.”

1.2.3. *ilik*

Bu yapı Türkiye Türkçesi “hâlâ, henüz” kelimesini karşılamaktadır. Hâlihazırda gerçekleşmemiş fiilleri karşılamak için kullanılır.

Ayrıca bu yapı *körö ilik oĝo* “henüz görmemiş çocuk”, *üörete ilik üöreneeççi* “daha öğrenmemiş öğrenci” örneklerinde görüldüğü gibi geçmiş zaman olumsuz sıfat-fiili için de kullanılır. (Kirişçiöĝlu 1999: 131)

1) *Kini töhö keretin bile ilikkin.* (Danilov 1988: 4)

“Onun ne kadar iyi olduğunu henüz bilmiyorsun.”

2) *Moĝus cergelgeni tutaarı sırsıbit da, baççaañña dieri tuta ilik ühö.* (Danilov 1988: 6)

“Moĝus serabı tutmak için koşmuş ama bu zamana kadar, şimdiye dek hâlâ tutamamış, derler.”

1.2.4. *kim da, tuox da, tuĝu da*

Bunlar Saha (Yakut) Türkçesinde kullanılan olumsuz zamirlerdir. Türkiye Türkçesi karşılık olarak düşünülürse, “kimse/hiç kimse/hiçbiri” ve “hiçbir şey” sözcükleriyle karşılanabilir (Krueger 1962: 108). Genellikle bu yapılar, cümlelerde başka olumsuzluk yapıları ile desteklenir.

1) *Min sardañalarım olus türgenner: kinileri kim da sitien, tuox da tutuon tabıllıbat.* (Danilov 1988: 3)

“Benim ışınlarım çok hızlıdır: onlara kimse yetişemez, hiç kimse yakalayamaz.”

2) *Bastaan kim da tuĝu da tobulbatax.* (Danilov 1988: 6)

“İlk başta hiç kimse, hiçbir şey bulamamış.”

3) *... çuĝas connoruttan tuox da atına suox ete.* (Danilov 1988: 7)

“... yakınlarından/kendisine yakın insanlardan hiç de farklı değildi.”

4) *Tuĝu da ĝımmatıbit.* (Li 2011: 130)

“Hiçbir şey yapmadık”

2. Sonuç

Saha Türkçesinin olumsuzluk yapıları için kullandığı yapılara bakıldığında, genel olarak Türkçenin genel yapılarına paralel olduğu görülmektedir. Saha Türkçesindeki olumsuzluk yapıları ek hâlinde olanlar ve kelime hâlinde olarak sınıflandırılabilir. Yapıların kimi doğrudan olumsuzluk eklerini içerirken kimileri anlamsal açıdan olumsuzluk sağlamaktadır.

Kaynaklar

- Danilov, İvan 1988. *Sırdık Taas*. Yakutsk: Saxa sirineeği kinige izdatel'stvota.
- Duranlı, Muvaffak 2010. *Saha (Yakut) Büyü Masalları*. Konya: Kömen Yayınları.
- Haritonov, Luka Nikiforoviç 1987. *Samouçitel' yakutskogo yazıka*. Yakutsk: Yakutskoye knijnoye izdatel'stvo.
- İlhan, Nadir 2016. *Türk Dilinde Olumsuzluk*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Kirişçioğlu, Fatih 1999. *Saha (Yakut) Türkçesi Grameri*. Ankara: TDK Yayınları.
- Krueger, John 1962. *Yakut Manual*. Bloomington: Indiana University Publications.
- Li, Yong-Song 2011. *A Study of Dolgan*. Korea: Seoul National University Press.
- Pakendorf, Bridgitte 2007. *Contact In The Prehistory Of The Sakha (Yakuts) Linguistic And Genetic Perspectives*. Utrecht: LOT.
- Pekarskiy, Eduard Karloviç 1959. *Slovar yakutskogo yazıka T. I, II, III*. Moskva: İzdatel'stvo AN SSSR.
- Sleptsov, Pyotr Alekseyeviç 1972. *Yakutsko-russkiy slovar'*. Moskva: İzd. sovetskaya entsiklopediya.
- Stachowski, Marek 1993. *Dolganischer Wortschatz*. Nakl. Uniewersytetu Jagiellońskiego: Kraków.
- Vinokurova, Nadezhda 2005. *Lexical Categories and Argument Structure, A Study with Reference to Sakha*. Utrecht: LOT.
- Yastremskiy, Sergey Vasilyeviç 1938. *Grammatika yakutskogo yazıka*. Moskva: Gosudarstvennoye ucebno-pedagogičeskoye izdatel'stvo nkp rfsr.